

Ime česa je Pegida?

Abstract

What Does the Name “Pegida” stand for?

The text analyzes the emergence of the extreme right-wing movement Pegida in Germany; on the one hand, the author takes a look at Pegida through the strategy of culturalisation, i.e., the displacement of class antagonism that predominantly takes form in Islamophobia and hatred of immigrants, while simultaneously obfuscating the long-term effects of a class compromise after 2002 with which the German context saw the introduction of gradual regime of neoliberal austerity. The analysis of neoliberal regime can be useful also to understand the relative “success” of the German economy in the current crisis. It is argued that Pegida is not simply an aberration from the official politics, and it is not simply a name that stands for unreflected and “concerned citizens” as the dominant politicians and media defined them. Rather, Pegida should be understood as a symptom of the austerity regime that intensified exploitation of working classes and deepened social inequalities across Germany; also, Pegida is a right-wing political response to a higher economic insecurity within the EU crisis, and that at least to some degree took shape in the new political party AfD (Alternative for Germany).

Keywords: Pegida, extreme right-wing and extreme center, right populism, neoliberal austerity, culturalisation by Islamophobia

Gal Kirn currently works as a Humboldt research fellow at the Humboldt University, Berlin. He holds a PhD in political philosophy on Louis Althusser and the history of socialist Yugoslavia. (galkirn@gmail.com)

Povzetek

Prispevek analizira vzpon skrajno desnega gibanja Pegida v Nemčiji na eni strani skozi strategijo kulturalizacije, premestitve razrednega antagonizma, ki večinoma poteka na način islamofobije in sovražstva do migrantov, hkrati pa zamegljuje dolgoročne učinke razrednega kompromisa po letu 2002, ki je v Nemčijo že takrat postopoma uvajal model neoliberalnega varčevanja in ki delno že razloži »uspešnost« Nemčije v času sedanje kapitalistične krize. Pegida tako ni le odklon od uradne politike, prav tako pa ni zgolj ime, ki stoji na mestu nereflimiranih, zmedenih in »zaskrbljenih državljanov«, kot so jih poimenovali glavni nemški politiki in mediji. Pegido moramo razumeti raje kot simptom varčevalne politike, povečanega izkoriščanja delavskih razredov in družbenih neenakosti v Nemčiji in kot desni politični odgovor na povečano negotovost v sedanjih krizi EU, ki tudi v uradni nemški politiki dobiva nove obrise v stranki AfD (Alternativa za Nemčijo).

Ključne besede: Pegida, skrajno desno gibanje, skrajni center, neoliberalizem po nemško, varčevalne politike, kulturalizacija z islamofobijo

Gal Kirn trenutno dela kot raziskovalec na Humboldtovi univerzi v Berlinu. Doktoriral je iz politične filozofije na temo Louisa Althusserja in zgodovine socialistične Jugoslavije. (galkirn@gmail.com)

Pegida je skrajšano ime skrajno desne politične organizacije Patriotski Evropejci proti islamizaciji Okcidenta (*Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes*). Pegida je nastala oktobra 2014 s serijo ponedeljkovih protestov v Dresdnu, decembra pa so jo ustanovili tudi formalno – kot neprofitno društvo. Njen vodja Lutz Bachmann, sicer direktor oglaševalskega podjetja, je decembra 2014 intervjuju za visokonakladni tabloid *Bild* (Fischer, 2014) izjavil, da je bila povod za ustanovitev organizacije reakcija na protest Kurdiv konec septembra 2014. Ti so v Nemčiji protestirali za pomoč mestu Kobane, ki so ga takrat obstreljevale sile IS z odkrito pomočjo turške vlade. Kurdski protestniki so zahtevali, da Nemčija oboroži Kurdsko delavsko stranko (PKK in njeno sirske sestrsko organizacijo PYD), ki pa je bila razglašena za »teroristično organizacijo«. Bachmann in njegovi privrženci so se odločili, da je treba neustavnim zahtevam za oboroževanje »teroristov« narediti konec. Seveda je to glede na samo ime Pegida – ki naj bi se borila proti islamizaciji – in glede na današnjo konstelacijo sil na Bližnjem vzhodu neverjetno bizarna trditev. Danes je vsakomur z nekaj znanja geopolitike bržkone jasno, da se prav Kurdi, združeni okoli Kurdske delavske stranke v Turčiji (PKK) in njene sestrške organizacije Stranke demokratične unije (PYD) v Siriji, edini borijo proti vojaškim silam, ki predstavljajo radikalno islamistično državo ISIS. Kobane pa je postal simptomatična točka, na kateri sta se jasno izkristalizirali geopolitična hipokrizija Zahoda in beckettovsko čakanje vseh strani na kurdski poraz, ki ga sicer (za zdaj) ni bilo.

Zagovorniki Pegide tega ne vedo, ali pa tega nočejo vedeti.¹ Že bežen pogled na osnovno argumentacijo voditelja Pegide in drugih ustanoviteljev, Reneja Jahna in Kathrin Oertel, pokaže na številne neresnice, manipulacije in protislovnosti. A ne glede na vse neresnice so njihove izjave sprožile močne učinke v političnem življenju. Tu mi zato ne gre toliko za obsežno in natančno analizo diskurza Pegide in njenih glavnih oratorjev, prav tako pa ne za smešenje gibanja zaradi bizarnosti začetnega povoda, temveč bom poskusil odgovoriti na vprašanje, kaj Pegida pomeni oziroma *simptom in ime česa je Pegida*. Namesto splošne oznake »populizma« ali celo odprtega relativiziranja s strani uradne politike (CDU in SDP), da so pripadniki Pegide zgolj »zaskrbljeni državljani«, bo moja teza skušala pokazati, da vznika skrajno desne in populistične Pegide ni mogoče razumeti brez »strukturnih reform«, ki kažejo na nov razredni kompromis po letu 2002 ter brez kulturalizacije kot premestitve (teh) razrednih antagonizmov, ki radikalizirajo islamofobijo skrajne sredine.

Kulturalizacija z islamofobijo po nemško

Pegida nikakor ni padla z neba in četudi se je konec januarja 2015 razcepila na dve različni struji, to skrajno desno gibanje ne bo kar izpuhtelo. Gibanje namreč artikulira nekatere prevladujoče strahove brez politične korektnosti. Kot pove samo ime, Pegida odkrito zagovarja rasistično ideološko podmeno, ki vzpostavlja fronto za obrambo Zahoda in njegovih vrednot. Pegida poudarja predvsem nevarnost islama, zelo odkrito širi islamofobijo in izkorišča čedalje večjo represijo nad migranti in begunci v Nemčiji (število desničarskih napadov na mošeje in migrante se je v zadnjem letu skokovito povečevalo)². A ne pozabimo, Pegida le radikalizira diskriminatorni diskurz nujnosti »integracije« v »večinsko kulturo« (*Leitkultur*); islamofobiji

¹ Obenem je treba omeniti, da se kurdske sile ne borijo samo proti radikalnim islamistom (novim »teroristom«), temveč so to tudi revolucionarne sile, ki gradijo avtonomno in konfederativno socialistično politično oblast, ki je sekularna in kjer so ženske pomemben del vojaške in politične organizacije, ki ostaja avtonomna. Za dober pregled graditve avtonomije sirske Kurdiv v Rohavi glej odličen članek Saadi, 2014.

² Leta 2014 je bilo v Nemčiji več kot 150 napadov na begunce in imigrante, od fizičnih napadov do poskusov požiga ali požigov zbirnih in drugih centrov; prav tako pa je bilo 256 protestov, ki so bili sovražni do migrantov-beguncev. Za statistične podatke in poročilo glej Mut gegen rechte Gewalt, 2014.

sta namreč na široko odprla vrata tako dolgo trajajoča »vojna proti terorizmu« kot vladajoča uradna politika zadnjih let. Pred časom sem v ČKZ (2013: 77–80) že pisal o tem, kako je Thilo Sarazzin, pomemben član nemške Socialdemokratske stranke (SPD) in dolgoletni član predsedstva Zvezne banke Nemčije, objavil knjigo *Deutschland schafft sich ab* (*Nemčija odpravlja sama sebe*), ki je postala uspešnica leta 2010. Sarazzin je med drugim kvaziznanstveno dokazoval, da imajo muslimanske deklice nižji IQ, ter na splošno, da so migranti krivi za slabše znanje in slabši šolski uspeh v Nemčiji. V istem času se je oglasila tudi železna Angela Merkel ter razglasila, da je multikulturalizem v Nemčiji »mrtev projekt«. ³ Tako se skrajno netolerantne in odkrito rasistične izjave niso več znašle na ustih pripadnikov desnih neonacističnih gibanj, temveč kar na sredini uradne politike, se pravi tega, kar Tariq Ali (2015) sicer v britanskem kontekstu odlično definira kot »skrajno sredino«. A tudi v skrajni sredini se kdaj najde glas »razuma«: tako si je leta 2010, ob 20. obletnici združitve Nemčije, zdaj že nekdanji predsednik Nemčije in član Krščansko-demokratske unije CDU Christian Wolff upal izjaviti, da je islam del nemške zgodovine in sedanosti. Wolff je bil zaradi te izjave na tnalu in je bil izpostavljen ostri kritiki, tako Merklova kot sedanji predsednik Gauck sta se od te izjave strogo distancirala, pozneje pa je moral Wolff zaradi finančnega škandala odstopiti.

Tovrstne alergične reakcije glede islama v Nemčiji v diskurzu vladajočih politikov in mnenjskih voditeljev pričajo o vzpostavljanju ideološke fronte s *strategijo* – naj bo ta že del ozaveščene islamofobije ali političnega nezavednega –, ki premešča in zamegljuje razredne antagonizme. Ta strategija, ki sta jo že Wallerstein in Balibar poimenovala »kulturalizacija«, premešča razredna vprašanja na področje nacionalnih in verskih nasprotij, kratka v fetišizacijo identitetnih politik in razlik. Nacionalna in verska nasprotja naj bi bila večna, vzpostavljala naj bi (nove) stare ideološke delitve, ki naj bi nas pripeljale v varno zavetje substance »evropske civilizacije« na temeljih »krščansko-židovske« verske tradicije. Na drugi strani naj bi stale barbarske horde, ki kot že tolikokrat v zgodovini le čakajo na vdor v zibelko civilizacije. Pustimo tu ob strani tragično zgodovino evropskih barbarstev vojn in kolonializma, omenimo pa lahko le tisto tragično zgodovinsko dejstvo, ko je prav nemškemu nacizmu in splošnemu evropskemu fašizmu v sredini 20. stoletja Evropo uspelo temeljito »očistiti« židovske tradicije, na katero se danes s ponosom sklicujejo ravno skrajno desni populistični, na primer Geert Wilders na Nizozemskem ali Silvio Berlusconi v Italiji. A raje kot na te »slavne« dosežke evropske civilizacije bi tu morali opozoriti na krepitev nevarne težnje, ki na mesto lika notranjega in zunanjega sovražnika *Žida* v novih razmerah, kjer židovske populacije v Nemčiji skoraj ni, čedalje bolj vzpostavlja lik *migranta-muslimana*. Premeščanje razrednih vprašanj ni nekaj novega, saj ga lahko lociramo že v čas vzpona neoliberalizma in razpada socializma od 80. let naprej. Konkretnje se v Nemčiji ta kulturalizacijski zasuk v desno in v reaktivacijo nemškega »ponosa« locira v kontroverzi zgodovinarjev leta 1986, ko je izšel članek Ernsta Nolteja (1986), ki vodi v delno relativiziranje holokavsta ter enačenje fašizma in komunizma v nenatančnem pojmu »totalitarizem« in slavnem koncu zgodovine s padcem berlinskega zidu in podreditvijo Vzhoda. ⁴ Danes se strategija kulturalizacije vzpostavlja predvsem prek islamofobije in ponovnega branja vsega političnega skozi huntingtonovske leče »spopada civilizacij«. Ta je pomembno ideološko vezivo za okvir nove hladne vojne, pripomore pa tudi h krepitvi nacionalistične ideologije pri neoliberalnem premagovanju kapitalistične krize v Evropi. Pričujoči prispevek bo pokazal na

³ Za komentar njenega takratnega govora glej Weaver, 2010.

⁴ Nekateri konservativni ideologi se sklicujejo na delo Hannah Arendt *Izvori totalitarizma* (2003), v katerem je bila sama zelo zadržana do zgodovinsko neresnične ugotovitve, ki bi v isti koš zmetala kar vse realne socializme in fašizme. V nasprotju s tem je za Hannah Arendt le del stalinističnega obdobja in nacionalsocializma ustrezal pojmu totalitaristične oblasti. Pomemben teoretski prispevek k razlikovanju med fašizmom in komunizmom je dal Slavoj Žižek, 2001; na umetniškem področju pa je označevalec totalitarizem dobro razmontiral Miklavž Komelj, 2011.

nekatero povezave med neoliberalno politiko varčevanja, kjer je ideologija obstoječe »skrajne sredine« (SDP in CDU) odprla vrata skrajno desnemu gibanju Pegide.

Neoliberalna politika varčevanja v Nemčiji: z vami že od leta 2002

Da bi bolje razumeli, zakaj in v katerem kontekstu je eskaliral in postal bolj množičen desni ekstremizem v Nemčiji, je prav, da se vrnimo v leto 2002. Takrat se namreč začne obdobje neoliberalnega varčevanja, ki danes pustoši predvsem na periferiji Evrope, medtem ko se že veliko daljši čas, sicer na manj dramatičen in manj brutalen način, odvija v Nemčiji ter siromaši veliko del delovnih množic. Po raziskavah *Zveznega statističnega urada* (Destatis) se je število ljudi, ki živijo pod pragom revščine, leta 2013 vzpelo že nad 16 odstotkov, in to v državi, ki je imela v zadnjih letih kljub krizi največjo gospodarsko rast v EU. Podatek izraža popolno prevlado kapitalističnega razreda in neposredne posledice uvajanja neoliberalnih politik, ki se danes realno kažejo v povečanju revščine in razredne razslojenosti (pavperizacije srednjega razreda). Neoliberalne politike je v Nemčiji že leta 2002 začela uvajati vlada Gerharda Schröderja (SPD in Zeleni). Na socialnem področju velja omeniti predvsem načrt *Harz IV*, ki je oklestil socialne transferje ter pozneje vnesel strožjo zakonodajo za nemške, še bolj pa seveda za nenemške državljane. Na ravni politike plač in kolektivnih dogovorov je treba poudariti tudi dolgoročen trend ohranjanja enake višine plač v javnem sektorju, kar kaže na relativno šibkost oziroma določeno stopnjo razredne kolaboracije glavnih sindikatov. Tako so plače v nekaterih poklicih, na primer pri učiteljih, vzgojiteljih, medicinskih sestrah, v zadnjih desetih letih ostale na enaki ravni kljub gospodarski rasti in inflaciji. Nemški sindikati so v veliki meri privolili v reforme kapitala in vladajoče Schröderjeve politike, ki jih je pozneje prevzela in zaostрила Angela Merkel. Namesto klasičnega sindikalnega boja za zviševanje plač oziroma izboljšanja delovnih razmer je prišlo do razrednega kompromisa v prid večji zaposlenosti. Stopnja zaposlenosti pa je zaradi nizkih plač pomenila oster pritisk na nižje srednje sloje in mlade ter seveda na migrante, ki so se začeli množičneje seliti v Nemčijo. Varčevalni ukrepi so pripeljali do počasne demontaže socialne države in večanja revščine (na strani dela), medtem ko so za kapital pomenili izboljšanje konkurenčnosti celotne nemške ekonomije v primerjavi z drugim gospodarstvom v EU. Zaradi svojih industrijskih zmogljivosti in izvozne naravnosti je Nemčija unovčila socialni dumping na svoj, in posledično, na druge delavske razrede. Kriza delavske politike (na strani dela) se je v Nemčiji začela že leta 2002, čeprav prave ekonomske krize takrat še ni bilo.

Pozneje, po realnem zaostrovanju kapitalistične krize v EU, so se vsi spraševali, kako je mogoče, da nemško gospodarstvo kljubuje krizi. Razlog je v tem, da je sama že prej zaostрила kapitalistično eksploatacijo, prav tako pa je prek svojega finančnega sistema (bank) podelila vrsto poceni posojil, ki so jih periferne države v času krize morale vračati z višjimi obrestnimi merami ne glede na izjemno slab ekonomski položaj (dolžniška kriza). Pomembno je dodati, da je bila Nemčija vse do letos ena redkih držav v EU, ki ni zagotavljala minimalne plače, kar je tudi razlog, da je brezposelnost v Nemčiji z osmih odstotkov leta 2010 padla na letno povprečje pet odstotkov (2014).⁵ Minimalno plačo so šele zaradi dolgoletnega pritiska stranke Die Linke (predlagala je 11 evrov na uro) in SPD – ki je leta 2014 vstopila v vladajočo koalicijsko s CDU Merklove – leta 2015 začeli uvajati v tiste poklice, v katerih imajo delavci pogodbe za redno zaposlitev. Vladni načrt postavlja leto 2017 kot ciljno leto, ko naj bi se večina panog z rednimi zaposlitvami priključila tarifi 8,50 evra na uro, kar pa v nemških razmerah – zlasti v bogatejših predelih – komaj zadošča za uvrstitev nad prag revščine. Prav tako režim minimalne plače ne velja za samozaposlene, prekerne ali vse tiste delavce, ki imajo pogodbe za določen čas. Še več, kratkoročna pripravništva in še nekatere zakonske luknje napovedujejo možnosti ovinka mimo

⁵ Nekaj osnovnih podatkov o novem zakonu o minimalni plači glej O&W Rechtsanwälte, 2015.

zajamčene minimalne plače. Nemška vladajoča politika tako še naprej znižuje »stroške dela«, ki se kapitalistični strani kaže kot najlažji način za povečevanje dobička, medtem ko se na strani dela kaže kot žuganje s kazalcem (če ne boste pridno in tiho delali, vas čaka večje zategovanje pasu) in čedalje ostrejše tekmovalje med delavci, kjer so po kopitu krepitve desnega populizma oziroma recimo raje skrajne desnice tudi drugod posebno mesto »razrednega sovraštva« dobili migranti in islam.

Zaostrovanje ekonomske krize na periferiji EU in številne vojne proti terorizmu na obrobju meja Evrope (Libija), Bližnjega vzhoda (Palestina, Sirija; Zahod je dolgo podpiral džihadiste proti Assadu) in Srednjega vzhoda (okupacija Afganistana, Iraka) so v zadnjih letih sprožile milijonski val beguncev in migrantov.⁶ Leta 2014 je v Nemčijo prišlo okoli 1,2 milijona priseljencev, 2013. leta 1,1 milijona, leta 2012 pa skoraj milijon,⁷ kar je na eni strani povečalo pritisk na socialne razmere in proračun. Dodatna obremenitev je tudi zakonska omejitev za begunce in vse iskalce azila, ki čakajo na administrativne odločitve mesece oziroma leta in v tem času ne smejo stopiti v delovno razmerje, temveč morajo ostati v zbirnih centrih. Zaradi velike rasti števila migrantov so domnevno morala oživeti celo nekdanja koncentracijska taborišča!⁸ Medtem pa večino ekonomskih in visoko kvalificiranih migrantov s periferije EU z vrhano mero entuziazma izkorišča kapital, periferne države pa izgublajo svoje intelektualne zmogljivosti.

Kapitalistične krize večina ljudi v Nemčiji ne občuti v akutni obliki zato, ker so varčevalne ukrepe uvajali in testirali postopoma. Lahko bi rekli, da so ta nemški model izvozili po vsej Evropi po krizi, a ta recept – kot vidimo na periferiji – zaradi različnih strukturnih razlogov ni najbolje deloval: druga gospodarstva v Evropi namreč niso niti izvozno naravnana niti nimajo industrijskih zmogljivosti Nemčije. Če temu prištejemo še demokratični primanjkljaj Trojke in ustroja EU, je jasno, da se je ena stran v krizi dobro okoristila. A človek bi pomislil, da se bodo presežne vrednosti in gospodarska rast Nemčije kazala v povečani socialni varnosti in materialni izboljšavi položaja delovnega razreda, a ravno nasprotno je kljub preboju nemškega gospodarstva prišlo na eni strani do bogatenja maloštevilnih, ter do relativno nizkih socialnih transferjev, kar je povečalo strah pred ekonomsko negotovostjo, ki se realno izraža v materialni stiski 16 odstotkov ljudi pod pragom revščine in čedalje večjim številom zadolženih. V letu 2015 skokovito narašča število stavk v javnem sektorju (šolstvo, javni promet ...).

⁶ Ob vseh tragičnih vojnih situacijah ne smemo pozabiti, da je nemška vojna industrija tretji največji izvoznik orožja (11 odstotkov svetovne trgovine). O tem jasno govori podatek, da Nemčija izvaža orožje že v 141 držav na svetu, kar pomeni, da oborožuje tudi nedemokratske države, na primer Savdsko Arabijo, Izrael, Irak ... Za podrobnosti glej uradno poročilo Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, 2013.

⁷ Podatki vsebujejo tako imigracijo v kot emigracijo iz Nemčije; če upoštevamo razliko, je prirast prebivalstva na letni ravni okoli 400.000 (glej Destatis, 2013). V Nemčiji je daleč največ prosilcev za azil v Evropi, leta 2013 jih je bilo že 110.000, medtem ko jih je bilo v Franciji 60.000.

⁸ Zaradi obremenjenosti zmogljivosti begunce zdaj premeščajo v nekdanja koncentracijska taborišča, kjer so begunci, ironija mobilnosti, nastanjeni v tistih delih, kjer so med 2. svetovno vojno živeli nacistični pazniki. Ta primer je dobra ilustracija Agambenovega političnega koncepta *homo sacer*, tj. tiste entitete, ki se znajde na poziciji izključenoosti iz suverena reda, a je hkrati tudi njen najbolj notranji del. Prek svojega statusa kaže na najbolj intimen in nevaren del ogrođa (bio)političnega reda. Seveda se lokalne oblasti v Dachau sklicujejo na pomanjkanje nastanitev, a hkrati nas zgodovinska kontinuiteta določenih prostorov in rasističnih praks navdaja z dobršno mero *Unheimlichkeit*; za podrobnosti glej Noack, 2015.

Pegida kot odgovor na neoliberalizem in novo vlogo Nemčije v novi islamofobni Evropi

V razmerah dolgoročnega varčevanja in strahu pred širjenjem krize v središče Evrope je kulturalizacija razrednega boja skozi krepitev verskih in etničnih identitet naletela na plodna tla zlasti na periferiji Nemčije, to je v nekaterih delih Vzhodne Nemčije in Porurja. Dresden je središče zvezne dežele Saška, kjer so že dve desetletji prisotne skrajno desne skupine; tu je bila ustanovljena tudi NSU (podzemna nacistična organizacija), ki je med letoma 2000 in 2006 po vsej Nemčiji sredi belega dne izvajala politične likvidacije: umrlo je devet Turkov in en Grk, vsem je bilo skupno to, da so delali v manjših trgovinah ali prodajali kebab.⁹ V saškem deželnem parlamentu prav tako že dve desetletji prevladuje konservativna CDU, na lanskih volitvah pa se je položaj še dodatno zasukal v desno: po ponovni zmagi CDU (40 odstotkov) sta dobili politično zastopstvo še nova skrajno desna AfD (*Alternativa za Nemčijo* z 10 odstotki), ki se zavzema za močno neoliberalno in nacionalno čisto Nemčijo, in deklarirana nacistična stranka NDP (Nacionaldemokratska stranka s šestimi odstotki), medtem ko je postala stranka Die Linke največja opozicijska stranka z 19 odstotki. Prav tako je pomenljivo dejstvo, da je bil ravno v Dresdnu zgodovinski konservativni revizionizem še kako prisoten. Na primeru Dresdena so se lahko celo nacistične grozote relativizirale: zavezniki naj bi nad nedolžnim nemškim prebivalstvom z intenzivnim bombardiranjem tako rekoč izbrisali mesto. Tako se je diskurz »denacifikacije« in kritike obdobja NSDAP (1933–1945) prek Dresdena zasukal v posebno »mesto spomina«, ki je aktiviralo lik nemških žrtev za časa 2. svetovne vojne. Za desne zgodovinarje in politike je postal Dresden mitološko mesto, kjer lahko nacistične zločine izenačimo z zavezniškim bombardiranjem, kar ni daleč od raznih enačenj fašizma in antifašizma iz našega konteksta.

Skratka, Pegida se je v svojih političnih nagovorih spretno navezala na ideološki obrazec ranjenega ponosa-žrtve nemškega naroda ter svojo jezo usmerila na migrante in muslimane ter bodočo izgubo lastnega doma. Kot zanimivost naj pripomnim, da je Saška dežela, ki ima registrirano nekaj več kot 10-odstotno brezposelnost in je ena revnejših zveznih dežel, hkrati pa ima enega najmanjših deležev migrantske delovne sile v Nemčiji, saj je tam 2,8 odstotka migrantov, medtem ko muslimani predstavljajo zgolj 0,1 odstotka prebivalstva!¹⁰ Podobno kot so kritiki antisemitizma dokazovali obstoj diskurza antisemitizma brez Židov (ki so iz Evrope skoraj izginili), je tu na delu islamofobija brez islama-muslimanov. Tako se jasneje izriše fantazmatski okvir Pegide, ki pa je bil še kako učinkovit v sami realnosti.

Medtem ko so oktobra 2014 Pegidini protesti šteli še nekaj sto ljudi, je bilo konec novembra na »ponedeljkovem« protestu že več kot 10.000 ljudi. Formalno združenje, ki je pozivalo in organiziralo ulične proteste, pa je dobilo odlično organizacijsko podporo na socialnih omrežjih. Tako so v dveh mesecih organizirali dobro medijsko kampanjo z reklamnimi spoti in kvazidokumentarci, ki prikazujejo predvsem strah pred izbrisom nemške kulture, ko naj bi

⁹ Po večletnih preiskovanjih jim je končno prišla na sled policija in je aretirala tri glavne osumljence NSU, ki so sodelovali pri umorih migrantov. Pred sojenjem je prišlo do večjega škandala, saj so za premike in naklepe NSU dobro vedeli v tajni policiji, ki se je med nacistične organizacije pomešala z razlogom, da jih »nadzoruje«. A kako razložiti vednost in celo impliciranost tajne policije v dolgoletnem načrtovanju umorov? Pred začetkom sojenja so nato »izginili« še vsi dokumenti, medtem ko sta dva od treh osumljencev umrla v nenavadnih okoliščinah. Seveda se o teh izrazito nevarnih težnjah v Nemčiji dolgo ni govorilo, te umore so rasistično poimenovali »Döner-umori« in ker je šlo za priseljence, ti umori nemške javnosti niso preveč šokirali, prav tako pa dolgo let ni prišlo do resnejše raziskave, dokler NSU ni ubila policistke. Pozneje so na policijski raciji ene od celic NSU odkrili seznam za usmritev 88 uglednih politikov, no, takrat pa so se stvari začele končno premikati. Za zdaj je sodni proces še brez epiloga, čeprav se je začel že leta 2013; več o tem glej Pidd in Harding, 2011.

¹⁰ Za dodatne podatke in opise glej tudi Curry, 2014.

izginil celo običaj božiča. Izvorna skupina Pegide na FB zdaj šteje okoli 160.000 ljudi, počasi so začele vznikat nemške deželne sekcije, nato tudi nacionalne sekcije Pegide po Skandinaviji, v Švici in Avstriji, po novem letu pa tudi v Veliki Britaniji, Španiji, Franciji in drugod. Pegidin mrežni pristop skozi podtalne in poljavne kanale združuje organizacije nogometnih huliganov, neonacističnih političnih skupin in tudi nekaterih predstavnikov NDP in AfD.¹¹ Kljub dobri medijski pokritosti dogodkov je vodstvo Pegide na prevladujoče medije – od *Bilda* do *Sterna*, ki so v preteklosti odkrito razpihovali sovraštvo proti islamu –, nalepilo skovanko *Lügenpresse* (lažnivi mediji). Spomnimo se, to skovanko je v zgodnjih 30. letih 20. stoletja uporabljala nacistična propaganda in je od takrat v javnem diskurzu ni bilo slišati. V času, ko se je odvijala čedalje bolj množična mobilizacija – v sredini decembra je bilo na protestih že skoraj 20.000 udeležencev, širili so se tudi na druga nemška mesta¹² –, pa se vladajoča koalicija ne na Saškem (CDU-SPD) ne na zvezni ravni nanje ni posebej odzvala. Leve politične skupine so sicer organizirale proteste proti Pegidi, vrstile so se tudi kritike s strani stranke Die Linke in kritičnih novinarjev, ki so opozarjali, da gre pri Pegidi za nevaren vzpon protonacističnega gibanja, ki ni skrival morja nemških zastav, islamofobičnih motivov, nacističnih vzklikov ter tudi fizičnega nasilja nad migranti, risanja svastik po mošejah. A tudi po vrsti protiprotestov in kritik iz uradnih medijev, je bilo iz ust Merkel (CDU) in Gabriela (SPD) slišati bolj zaskrbljenost nad tem, da bi vse državljane s shodov Pegide uvrstili med (skrajne) nacionaliste ali celo neonaciste. Uradna linija vladajoče koalicije je govorila, da moramo »zaskrbljenim državljanom« prisluhiniti in jih razumeti, kar kaže na izjemno oportunistično, celo cinično držo.¹³

Januarja 2015 je sledil dodaten šok s terorističnim napadom na tednik *Charlie Hebdo*, ki pa ga je dominantni politični razred Evrope spretno izkoristil za lastno promocijo in graditev »nacionalne enotnosti«. V Nemčiji ni bilo nič drugače, še več, uradna desnica, ki je pred leti že odprla vrata skrajni desnici, zdaj skuša zahteve in popularno energijo Pegide začasnó nevtralizirati ali celo reapropriirati za lasten politični projekt. Ne pozabimo, v Dresdnu se je prvi ponedeljek (12. januarja) po napadu v Parizu zbralo rekordno število, več kot 25.000 protestnikov, ki so se solidarizirali z žrtvami in znova pozvali k preprečevanju migracij in islamizacije Zahoda. Pegida je do takrat že izdelala svoje zahteve, ki, kot pravijo, niso »politično korektne«, a pozivajo k drugačni prihodnosti Nemčije: nujnost uvedbe švicarskega ali nizozemskega modela, ki sta bolj striktna glede azilne in migrantske politike, povečanje proračuna za policijo, ničelna toleranca do »kriminalnih beguncev in migrantov«, izgon prosilcev za azil, prav tako se zavzemajo za judovsko-krščansko civilizacijo, neoboroževanje PKK in Kurdev itd.¹⁴ Januarja so se na te zahteve odzvali tudi nekateri ugledni desni politiki; na primer v *Spieglu* je Hans-Peter Friedrich (podpredsednik CDU-CSU) govoril, da bi program Pegide morali vzeti resno in ga sprejeti, saj gre za »ljudsko željo po kulturni identiteti«, in da ta naslavlja »legitimna vprašanja, ... s katerimi se v preteklosti nismo ustrezno in dovolj vztrajno ukvarjali«. Medtem

¹¹ V AfD je sicer pred kratkim prišlo do razkola, ali in v kolikšni meri bi Pegido podprli. Nekaj članov, ki so odkrito podprli huligane ali Pegido, je pozneje zapustilo AfD.

¹² V večini drugih nemških mest so se leve politične sile in številni prebivalci hitro organizirali. Tako je recimo protest Pegide v Münchnu, na katerega je prišlo nekaj več kot 200 skrajnih desničarjev, »pozdravila« množica 20.000 protestnikov. V nekaterih krajih Porurja so bili Pegidini protesti malce uspešnejši, medtem ko so jih ponekod lokalne deželne oblasti prepovedale.

¹³ Georg Diez, novinar *Spiegla* (liberalnega časopisa), odlično analizira, kako so nemški mediji v istem času na eni strani nekritično povzemali ideologem »zaskrbljenih državljanov« Pegide, katerim je treba prisluhiniti, medtem ko so na drugi strani o pripadnikih Sirize pred (in po) volitvah govorili kot »neodgovornih populistih«, ki bodo uničili našo (evropsko) skupnost in katerim seveda ne bomo prisluhnili. Glej Diez, 2015.

¹⁴ Njihove zahteve so zbrane v opisu njihove FB skupine, dostopne na: https://www.facebook.com/pages/PEGIDA/790669100971515?sk=info&tab=page_info (2. januar 2015).

je generalni sekretar saške CDU Michael Kretschmer celo zatrdil, da bodo implementirali del zahtev Pegide ter pospešili deportacije prosilcev za azil, zlasti pa bodo morali begunci »pokazati več prizadevnosti pri integraciji«. ¹⁵ V istem času je vladajoči CSU na Bavarskem celo predlagal zakon, po katerem bi morali vsi migranti na svojem lastnem domu govoriti nemško. Tu ne gre le za rasizem nemške asimilacijske politike in bizarnosti zahteve – kako naj bi jezikovno rabo preverjali na domu? – temveč le za kazalec, kako uradna politika neonacistične tendence z ulic izrabi za svojo agendo, kar posledično prestavi diskurzivno-legalni prostor v bolj skrajno desni prostor. Tako se zdaj dogaja, da tisto, česar si prej ne bi upale uradno zastopati »normalne« stranke, postaja naša realnost: *počasna normalizacija rasizma*. Torej, ne gre za neposredno transparentno ali vzročno povezavo, da bi bili na primer člani Pegide tudi člani uradnih strank ali da bi bili člani uradnih strank (razen skrajno desnih strank) aktivni v Pegidi, temveč se potrjuje

teza, da ti skupaj ustvarjajo strategijo kulturalizacije, ki širi islamofobna in protimigrantska prepričanja, kar ne nazadnje kaže na sokrivdo med uradno konservativno in skrajno desnico. ¹⁶

Proti koncu januarja je prišlo do prvih večjih nesoglasij v Pegidi: Ali nadaljevati s protestnim gibanjem ali razvijati druge načine političnih intervencij? Vsa ta nesoglasja so se kristalizirala po tem, ko je voditelj

Slika 1: Voditelj Pegide Lutz Bachmann (Foto: FB Lutz Bachmann)

Pegide, Lutz Bachmann, na spletnem socialnem omrežju Facebook objavil svojo fotografijo, na kateri pozira kot Hitler, hkrati pa je priobčil sovražni govor o migrantih kot o »golazni«. Na tej točki se je nanj usul medijski stampedo, celo predsednik SPD, Gabriel, je začel govoriti o motenem osebkju itd. Sam tu največje bizarnosti ne bi pripisal Bachmannovemu psihološkemu liku, temveč politično-medijskemu stampedu. Pred samo objavo Bachmannovega portreta so s predstavniki Pegide ravnali kot z zaskrbljenimi državljani, katerih strahove moramo poslušati in jim odpreti medijski prostor, v trenutku, ko pa je nastavljal hitlerjanski obraz, ki izraža resnico Pegide, pa je bilo vse narobe. Kot da si njegovo politično delovanje prej ni zaslužilo odločnejšega odgovora in kritike? Na tem simptomatičnem mestu se kaže dejanski politični in moralni bankrot vladajočega razreda ter konstelacije skrajne sredine, pa tudi nekatere omejitve diskurza antifašizma, ki vse prepogosto ostaja na ravni simbolne in »reaktivne« politike. Problem reaktivnega in nereflektiranega antifašizma je, da koncentrira svojo energijo na preganjanje »posledic«, na primer na preprečevanje uličnega-protestnega organiziranja neonacističnih skupin. S tem sicer ni nič narobe, a obenem se ta pozicija prehitro zadovolji z začasno zaustavitvijo fašizma, medtem ko v večjem delu ne afirmira alternativne politične platforme.

Po peripetiji z označevalcem Hitlerja je Bachmann vsaj začasno odstopil iz vodstva Pegide, medtem ko se je sama skupina razcepila na dve struji: ena naj bi delovanje prestavila v »središče« družbe, kjer naj bi svojo zaskrbljenost skušala pretovoriti v kontinuiran diskurz »prezrtih tem« in v novo zakonodajo, medtem ko druga struja vztraja pri ljudski mobilizaciji in bolj

¹⁵ O prilaščanju Pegidinega diskurza s strani CD več Dreier, 2015.

¹⁶ Ta strategija ni tako daleč od ugotovitev raziskave, ki jo je pri nas naredil Erik Valenčič v svojem dokumentarcu *Koalicija souvažstva*.

skrajno desnem profilu. Na zadnjem februarškem ponedeljkovem protestu 9. februarja, kamor se je kot govorec vrnil tudi Bachmann,¹⁷ so poudarili neonacistično ost s slogani in plakati »Islam kot samomor Evrope«. Kot slavnostni govorec je nastopil tudi znani publicist in založnik Götz Kubitschek, ki je oznanil najpomembnejšo delitveno črto sedanje Nemčije: na eni strani imamo »prave Nemce«, na drugi pa ljudi »drugega kulturnega porekla« ter vse tiste na levi, ki gojijo sovraštvo do lastnega naroda: »Prenehati moramo s tem prezirom do našega lastnega (aplavz) in pripravljeni smo, da svoje tudi branimo.«

Sklep: Pegida kot skrajno desni odgovor na neoliberalno krizo

Pregled glavnih teženj nam omogoča povzeti, da četudi Pegida morebiti na kratki rok ne bo rasla iz okvirov Dresna in nekaterih manjših mest, četudi ne bo postala močna politična platforma, pa to ne pomeni, da bo izginil materialni okvir, ki je pripeljal do nastanka te desničarske organizacije. Pegida ni, kot so prepričani optimisti, izolirano in začasno gibanje »zaskrbljenih državljanov«, temveč je ključni del procesa radikalizacije *diskurza integracije*, vseprisotne islamofobije in strahu pred migranti, ki je bil že prej – morebiti bolj sramežljivo – ideološki del »skrajne sredine«. Ta proces ponovne revitalizacije skrajne desnice je še posebej značilen za države centra EU, kjer desni populizem in skrajno desne platforme celo dosegajo velike uspehe na volitvah (Gert Wilders, True Fins, Marie Le Pen ...). Pegida je treba prav tako razumeti kot *skrajno desni dogovor na varčevanje in neoliberalne politike*, ki se izvajajo že od leta 2002, hkrati pa kot posledico in vzrok *strategije kulturalizacije*, ki premešča razredni boj. Zato Pegida – kljub bizarnostim in protislovnostim – ne smemo podcenjevati, temveč zahteva takojšnje politične odgovore in nadaljevanje antifašistične mobilizacije, ki pa ne bi smela ostati zgolj reaktivna. Antifašistična pozicija mora izvajati nove afirmativne emancipatorne politike ter razširiti fokus na razumevanje in angažma znotraj krize tako v Nemčiji kot EU. Odpor proti kapitalističnemu preoblikovanju družbenih razmerij z neoliberalno deregulacijo se bo moral združiti z naporji tako proti skrajni sredini kot proti revitalizirani skrajni desnici.

Literatura

- ALI, TARIQ (2015): *The Extreme Center: A Warning*. London: Verso.
- ARENDET, HANNAH (2003): *Izvori totalitarizma*. Ljubljana: Študentska založba.
- BUNDESMINISTERIUM FÜR WIRTSCHAFT UND ENERGIE (2013): *Bericht der Bundesregierung über ihre Exportpolitik für konventionelle Rüstungsgüter im Jahre 2013*. Dostopno na: <http://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/Publikationen/ruestingsexportbericht-2013,property=pdf,bereich=bmwi2012,sprache=de,rwb=true.pdf> / (30. marec 2015).
- CURRY, ANDREW (2014): *Pegida in Dresden: New German anti-immigrant movement gathers steam*. Dostopno na: <http://america.aljazeera.com/articles/2014/12/26/dresden-pegida-politics.html> (15. marec 2015).
- DESTATIS. Dostopno na: <https://www.destatis.de/EN/FactsFigures/SocietyState/IncomeConsumptionLivingConditions/LivingConditionsRiskPoverty/LivingConditionsRiskPoverty.html> (12. januar 2015).
- DESTATIS (2013): *Migration between Germany and foreign countries 1991 to 2013*. Dostopno na: www.destatis.de/EN/FactsFigures/SocietyState/Population/Migration/Tables/MigrationTotal.html (30. marec 2015).
- DIETZ, GEORG (2015): *S. P. O. N. – Der Kritiker: Immer voll auf Merkel-Linie*. Dostopno na: <http://>

¹⁷ Za daljše poročilo glej Lasch, 2015.

- www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/georg-diez-schuldenschnitt-fuer-griechenland-und-mediale-rhetorik-a-1015864.html (20. marec 2015).
- DREIER, CHRISTOPH (2015): *Pegida and the rightward shift in German politics*. Dostopno na: <http://www.wsws.org/en/articles/2015/01/03/pegi-j03.html> (20. marec 2015).
- FISCHER, CHRISTIAN (2014): *Wir hören erst auf, wenn die Asyl-Politik sich ändert!* Dostopno na: <http://www.bild.de/regional/dresden/demonstrationen/pegida-erfinder-im-interview-38780422.bild.html> (15. februar 2015).
- KIRN, GAL (2014): Fašizem v osrčju Nemčije. *Časopis za kritiko znanosti* XL(251): 77–80. Ljubljana: Študentska založba.
- KOMELJ, MIKLAVŽ (2011): The Function of the Signifier 'Totalitarianism' in the Constitution of the 'East Art' Field. V *Reading Images in the post-Yugoslav context*, S. Karamanić in D. Šuber (ur.), 55–79. Leiden: Brill Publishers.
- LASCH, VON HENDRIK (2015): *Pegida wird nach Spaltung rechtsradikaler*. Dostopno na: <http://www.neues-deutschland.de/artikel/961329.pegida-wird-nach-spaltung-rechtsradikaler.html> (15. marec 2015).
- MUT GEGEN RECHTE GEWALT (2014): *Rechte Hetze gegen Flüchtlinge - Eine Chronik der Gewalt 2014*. Dostopno na: <http://mut-gegen-rechte-gewalt.de/news/meldung/rechte-hetze-gegen-fluechtlinge-eine-chronik-der-gewalt-2014-03> (31. december 2014).
- NOACK, RICK (2015): *Germany is housing refugees within Holocaust-era concentration camps*. Dostopno na: <http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2015/01/30/germany-is-housing-refugees-within-holocaust-era-concentration-camps/> (28. marec 2015).
- NOLTE, ERNST (1986): Vergangenheit, die nicht vergehen will: Eine Rede, die geschrieben, aber nicht mehr gehalten werden konnte. *FAZ*, 6. junij 1986.
- O&W RECHTSANWÄLTE (2015): *Minimum Wage Act in Germany applies for all employees from 2015 on*. Dostopno na: <http://www.owlaw.com/general/3206-minimum-wage-act-in-germany-applies-for-all-employees-from-2015-on/> (15. april 2015).
- PIDD, HELEN in LUKE HARDING (2011): *German neo-Nazi terrorists had 'hitlist' of 88 political targets*. Dostopno na: <http://www.theguardian.com/world/2011/nov/16/german-neo-nazi-terror-hitlist?newsfeed=true> (2. april 2015).
- SAADI, SARDAR (2014): *Rojava revolution: building autonomy in the Middle East*. Dostopno na: <http://roarmag.org/2014/07/rojava-autonomy-syrian-kurds/> (25. julij 2014).
- SARAZZIN, THILO (2010): *Deutschland schafft sich ab*. München: Deutsche Verlags-Anstalt.
- WEAVER, MATTHEW (2010): *Angela Merkel: German multiculturalism has 'utterly failed'*. Dostopno na: www.theguardian.com/world/2010/oct/17/angela-merkel-german-multiculturalism-failed (15. marec 2015).
- ŽIŽEK, SLAVOJ (2001): *Did Somebody Say Totalitarianism? Five Interventions in the (Mis)Use of a Notation*. London: Verso.